

Rink-medaljen til Helge Larsen

Det grønlandske Selskabs 75 års jubilæumsfest 18. november 1980

Af Jørgen Meldgaard

»Rink-medaljen kan tildeles personer, der, som Rink, på fremragende måde har bidraget til Grønlands udforskning eller har udført et påskønnelsesværdigt og uegennyttigt arbejde til gavn for grøn­lændere.« Således blev formålet formu­leret efter indstiftelsen af medaljen, offentliggjort i tidsskriftet Grønland 1961, – af *formanden Helge Larsen*.

Rink huskes og hyldes som Grøn­lændernes Ven, som administrator og in­spirerende leder. Rink var også en betydelig videnskabsmand: geograf, linguist og etnograf. Hans to store hovedværker studeres endnu 100 år efter udgivelsen i den engelsktalende verden, – hvor nye udgaver foreligger med forord af *forske­ren Helge Larsen*.

Rink var optaget af problemet om grøn­lændernes og eskimoernes oprin­delse. I 1880 var hans konklusion, at vel kunne den eskimoiske race, såvel som indianerne, oprindelig være indvandret fra Asien, men større vægt måtte lægges på udviklingen i Den nye Verden. Hans hypotese var, at det eskimoiske folk fra en tilværelse langs floder i Alaska fandt deres egentlige »kultur-hjem« ved Bering

Havets kyster, og derefter bredte sig østover via Canada til Grønland. Siden har andre teorier været fremsat, men nu, 100 år efter, er forskningen i store træk nået tilbage til Rink's hypotese. Og grundtanken: en oprindelig indlands­orienteret kultur, senere tilpasning til havets fangst­dyr med en fortsat udnyt­else også af landets ressourcer, en dybt­gående tvedeling i eskimokulturen mel­lem land og vand, – *den* blev dokumen­teret ved udgravninger i Alaska af *arkæologen Helge Larsen*.

Rink oprettede i Grønland forstan­derskaberne, lokalt selvstyre, som et skridt på vejen til hjemmestyre. For 40 år siden stod en ung samfundsforsker på Det grønlandske Selskabs talerstol og talte engageret om nødvendigheden af at fremme andelstanken i Grønland. Han var rejst til Alaska med »en fast tro på det danske styres fortræffelighed og fuld af skepsis overfor det amerikanske.« Han havde dér konstateret, at efter en barsk periode udsat for den hvide mands frie udfoldelser var forholdet ændret til, at eskimoerne på bopladserne »styrer sig selv«. En udvikling af de gamle fanger-

erhverv, suppleret med rensdyrhold, havde takket være undervisningssystemet og brugsforeningerne skabt »et folk af sunde, lykkelige og relativt velstående mennesker med en fremtid, der tegner lysere end for de fleste andre. Jeg tror,« sagde han, »vi danske kan lære noget, men lad os gøre det, mens der endnu er tid!« Den varme fortæller for andelstanken, for en hurtig overgangsordning fra kolonitid og monopol til nye former for selvstyre, – det var *grønlandernes ven Helge Larsen*.

Rink-medaljen tildeles personer, der, som Rink, har bidraget til Grønlands udforskning eller udført påskønnelsesværdigt arbejde til gavn for Grønland.

Rink-medaljen tildeles idag en person, der på fremragende måde har ydet bidrag på begge områder: *dr. Helge Larsen*.

Helge Larsen har i et halvt århundrede bidraget til udforskningen af eskimoernes og grønlandernes historie. I 1930 forsøgte han med sit akademiske borgerbrev i hånden at komme til Grøn-

I Trail Creek buleerne nær Beering Strædet i Alaska fandt Helge Larsen vidnesbyrd om 13000 år gamle bisonjægere og våben fra eskimoiske rensdyrjægere fra de sidste 5000 år (1950).

Den første fjernsynsudsendelse fra Nationalmuseets Etnografiske Samling: Helge Larsen viser grønlandske brugsgenstande og dragter (1952).

land som assistent hos Therkel Mathiasen. Den store arkæolog beklagede, men han havde mere brug for en mand, der kunne bruge en spade til at grave grøfter, og hans valg faldt på en husmand fra Jylland. Til gavn for eskimoforskningen ville skæbnen, at husmanden blev syg en uge før afrejsen, – og kandidat Larsen startede sin karriere i Kangâmiut.

Året efter var Helge Larsen vel kvalificeret til at tage sig af de arkæologiske opgaver på Lauge Koch's Treårs Ekspedition i NØ Grønland. Overvintringen på Eskimonæs 1931/32 med 7 hårhu-

dede kammerater gav grundlag for utrolige beretninger om arktiske eventyr, men for videnskaben var hovedsagen udgravningen af bopladsen Dødemandsbugten. Publikationen i Meddelelser om Grønland (1934) blev, og er, hovedværket om Nordøst-Grønlandernes historie, stammen der forsvandt i begyndelsen af 1800-tallet efter 5 århundreder i landet. Hvis den unge arkæolog havde indleveret afhandlingen på universitetet, kunne han formentlig allerede da have erhvervet doktorgraden.

1935 udnævnes Helge Larsen til museumsinspektør ved Nationalmuseets

Etnografiske Samling, og samme sommer er han i Sydøst-Grønland. Som medarbejder har han Eigil Knuth, den foregående Rink-medalje-tager. Og igen i 1937 returnerer han til landet med Lauge Koch's Øst Grønlands Ekspedition.

Helge Larsens forskervirksomhed spænder fra øst til vest i eskimoernes land. Fra Danmark Strædet til Bering Strædet. Skal een lokalitet, een bedrift nævnes frem for andre, må det være Ipiutak i Alaska. Den største forhistoriske, eskimoiske boplads, udgravet i årene 1939-41, og publiceret i et værk med 600 tekst-spalter og 2000 genstande illustreret, Larsen & Rainey: Ipiutak and the Arctic Whale Hunting Culture (1948).

Historien om Ipiutak begynder her i København i 1938 ved den internationale anthropologkongres. Helge Larsen møder amerikaneren Froelich Rainey, to arkæologer med erfaringer fra henholdsvis Øst Grønland og Vest Alaska. 5000 kilometer skiller dem, og de har meget afvigende meninger om eskimokulturen og dens udvikling. Helge Larsen skrev senere: Vi besluttede os til at organisere en fælles ekspedition og afgøre vore diskussioner med gravespaden... De valgte mødestedet Point Hope i Nord Alaska, hvor Knud Rasmussen 1924 havde observeret gamle bopladser. Her var man nær det »eskimoiske kulturhjem«, som Rink havde postuleret, og dog på vejen mod Grønland.

I juli 1939 var 3 arkæologer samlet ved Polhavet. Den tredie var en student, der var behørigt imponeret af Helge Larsen, den »mørkhårede dansker med

Helge Larsen i Point Hope, Nordalaska, hvor bopladsen fra Ipiutak kulturen blev udgravet (1939).

en prærie-indianerhøvding's kraftige bryn og fremskudte næse, med et indtrængende blik og et udtryksfuldt ansigt, som forventer af andre, at de er både interessante og underholdende.« Studenten var Louis Giddings. Sammen udgravede de Jabbertown bopladsen, konstaterede nært slægtskab med Thule kulturen i Canada og Grønland, og de definerede den »Vestlige Thule Kultur«. Men de ældre spor lod vente på sig. Det var en dag sidst på sæsonen, da arkæologerne tog en omvej hjemad fra udgravningerne til den ventende gryde med hvalkød, at Larsen observerede nogle besynderlige uregelmæssigheder på den

første af en lang række gamle strandvolde. Det var midnat, og den lave røde sol tegnede skygger omkring svage forsænkninger. Frostfænomener formentlig? På næste strandvold flere af samme slags, nogle kvadratiske og rektangulære. Men nej, forsikrede arkæologerne hinanden, husruiner kunne det ikke være, for ingen boplads i det arktiske kunne være så stor. Og på 3. og 4. strandvold fortsatte fænomenerne.

Næste morgen, meget tidligt, fulgte de samme rute tilbage, men det difuse dagslys havde opløst konturerne, – bortset fra et par uklare forsænkninger. De følte sig lidt fjollede, da de hver for sig begyndte at grave sig ned i det sterile grus, beretter Giddings. Men Larsen gravede dybere, en halv meter ned, og så råbte han fra sit hul... Og de vendte tilbage til lejren, samlede udstyr og mandskab, overbeviste om at de havde gjort det vigtigste arkæologiske fund i det arktiske.

Ipiutak bopladsen var fundet. Mere end 600 husruiner og 138 grave dukkede frem, og fundenes rigdom og skønhed er endnu – 40 år efter – uovertrufne i eskimoarkæologien.

Som sidste mand forlod Helge Larsen Ipiutak i efteråret 1941. Med en del af de 10.000 oldsager og 500 skeletter gik han ombord i en lille skonnert, der kort efter mistede styringen og blev stormslået nordpå i Polhavet.

Helge Larsen førte dog skatten sikkert hjem, og i de følgende år fulgte han en støt og sikker kurs. Verdenskrigen var igang, men med base på American Museum of Natural History i New York drog han gentagne gange på fredelige og

resultatrige felttog i Alaska, bl.a. til indlandseskimoerne ved Utorqaq. Ved skrivebordet formulerede han sine tanker om Ipiutak kulturens nøglestilling for forståelsen af eskimokulturens udvikling. Om dens bærere, Paleo-Eskimoerne, der her i Rink's »eskimoiske kulturhjem« – område havde tilpasset sig en tilværelse delt mellem indland og kyst; samt om Den arktiske hvalfangst Kultur, der i form af Neo-Eskimoer spredte sig østover og blev Grønlændernes direkte forfædre.

Helge Larsens Ipiutak-fund har her taget plads på bekostning af hans senere forskningsindsats i Alaska. Dog skal nævnes hans store ekspeditioner i 1949–50, perioden hvor han var professor Helge Larsen ved University of Alaska. Ved Trail Creek nær Bering Strædet blev de hidtil ældste spor af mennesker i arktisk Amerika påvist. Dybe huler i kalkstensklipper havde øverst 1500 år gamle aflejringer fra rensdyrjagende Ipiutak-eskimoer, derunder endnu ældre paleo-eskimoer fra 3. årtusinde f.v.t., og nederst og ældst præeskimoer med redskaber og våbentyper, hvis paralleller måtte søges i Sibirien og i Skandinavien mesolitiske stenalderkulturer.

Efter afslutningen af Bering Stræde ekspeditionerne i 1950 har Helge Larsen igen været aktiv i Grønland. Han har ledet undersøgelser og udgravninger i Disko Bugten i 1953, i Godthåb fjorden 1958. Men som en naturlig følge af den store indsats i det arktiske fik Helge Larsen overdraget hverv på hjemmefronten af betydning for sit fagområde, arkæologi og etnografi, – og han gik ind i et mangesidet og frugtbart arbejde til frem-

*Erfaringer fra 40 års arbejde som eskimo-arkæolog bringes videre til studenter i faget eskimologi.
(Fot.: Jobs. Frederiksen, 1972).*

me af Grønlandsforskningen og oplysningen om grønlandske forhold.

Et udvalg må række for at illustrere aktiviteterne: Leder af Arktisk Institut (1954–63); medlem af Kommissionen for videnskabelige Undersøgelser i Grønland (1955–75); redaktør af *Acta Arctica* (1959–); formand for redaktionsudvalget for *Meddelelser om Grøn-*

land (1959–75); og sidst, men ikke mindst, formand for Det grønlandske Selskab (1956–65).

Kære formand Helge Larsen, prærieindianer høvding og storfanger! Det var en glæde at erfare, at Det grønlandske Selskab ved sin 75 års jubilæumsfest valgte at hylde dig med overrækkelsen af Rink-medaljen.

University of Alaska tildelte i 1950 Helge Larsen en æresdoktorgrad for hans indsats i eskimoforskningen.